

POGÁNY JUDITTAL – POGÁNY JUDITRÓL

A véletlen hozta úgy, hogy aznap, amikor délután Pogány Judittal találkoztam a Centrál kávéházban, éjfél tájban ezer arca köszöntött rám otthon, a képernyőn. A róla készült angol feliratos ünnepi portréfilmmel ünnepelte a Duna tévé a hatvanöt éves színésznőt. Ezúttal az életrajz színház-történetként számon tartott állomásainál, a legtalálhatóbb jelzőknél is érdekesebbnek éreztem a röptében felvillantott premierplánok sorozatát. A bájos bakfis Rosalinda mosolyát, a sután mozgó fabáb, Pinokkio szögletes gesztusait, az *Ivanov* fakéreg színpadán halálos táncát járó Anna Polina elszántságát, és az ösöregen is kortalan, mozgás- és életképtelen Beckett-hősnő, Winnie keservét.

Pogány Judit nem panaszkodhat: Kaposvár fénykora óta rengeteget – és majd mindig jót! – írt róla a színházi sajtó. Pályakezdesének legendája egy színésznemzedéknek jelentette, hogy néha a legmerészebb álmok is teljesülhetnek, és a tehetség (ha elég átütő) pecsét papír nélkül is elnyerheti jutalmát. Boldog gyerekkor, Dickens-regénybe illően hányatott, nyomorúságos folytatás, több évtizedes, fáradságos diadalmenet, filmek és fesztiválok sora, ihlető színházi találkozások, példaértékűen boldog (vagy annak tűnő) partnerházasság, sikeres fiú, anyagi unokák... Vajon mivel egészíthetném ki Pogány Judit sokszorosán megénekelte legendáját? Talán célszerűbb lenne megfordítani a kérdést, és arról beszélni, ami kiszorult a nálunk elég ritka és elég kivételes karrier-történetből? Vagy beszéljünk a színésznők pályáján legkritikusabb életszakasról, amikor a naivából hősnővé érett dáma nagyszasszonnyá nő vagy nénié zsu gorodik? Végül, mindezeket a krónikás szerepre csábító közelítésmódokat elvettem, amikor azzal a szándékkal ültem le beszélgetni a második – vagy inkább sokadik – virágkorát élő, meghökkenően bánatos-feketébe öltözött színésznővel, hogy a jelenéről beszélgesünk. Mondjuk a kockázatvállalásról és a szerencséről. Mindkettőnkön múlt, hogy ez csak félig sikerült.

Nem tudom, emlékszel-e legutóbbi beszélgetésünkre, aminek nyomtatásban azt a szövegből kiemelt címet adtam, hogy „Sehol máshol, mint Kaposváron”.

Hogyne emlékeznek...

Nem sokkal ezután mégis eljöttél.

Ez független attól az addigra már szilárd meggyőződésemtől, vagy inkább felismerésemtől, hogy belőlem sehol másutt, mint Kaposváron, nem lehetett volna színész-

nő. Soha nem voltam igazán szép, sem sugárzóan jelentékeny, az alkatom sem mondható szerencsésnek. Vékony voltam ugyan, de túlságosan kislányos, valamilyen esendő. Részben ebből fakadt a gátlásosságom, aminek következtében azt sem tudtam kapásból megmutatni, ami bennem volt. A főiskolai felvételim kínos kudarca után nem lázadtam, hanem tárgyilagosan megállapítottam, hogy én sem vettem volna fel magam. A bennem élő átlagon felüli empátiakészségről nemigen lehet számot adni egy kurta, hivatalos hangulatú vizsgán. Pedig én ettől lettem és maradhattam színész. Akkor tudtam igazán nagyot dobni, amikor nem rutinra, ügyességre volt csupán szükség, hanem az én empátiámra. Azt hiszem, ezért dolgoztak velem szívesen az ország legjobb rendezői. Akiket nem zavart, hogy nem férek bele a klasszikus szereposztási sémákba, mert eleve rendhagyóan osztottak szerepet.

Ennek köszönhetően játszottad el a fél világirodalmat?

Ez túlzás. Sok mindennek ki kellett maradnia a repertoároból. Nem volt felhőtlen öröm, hogy húszas éveim végén még előfordult, hogy nem akartak beengedni egy tizenhat éven felülieknek hirdett filmhez. De főként az nem, hogy utána – majdnem átmenet nélkül – kislányból néni lettem. Harmincnyolc

évesen még Julika lehettem a *Liliomban*, de hiába vonzott Csehov, nem játszhattam el sem Mását, sem Arkagyinát. Az is Zsámbéki ajándéka volt, hogy rám bízta az *Ivanov* Annáját. Az, hogy én, részben ösztönösen, részben – és egyre inkább – tudatosan, de mindenképpen hitelesen tudom működtetni a figurával való azonosulást biztosító empátiát, csak a színpadon derült ki. Az *Ivanov* próbáin Zsámbéki azzal segítette a legtöbbet, hogy a fájdalmak megélésének mélységén túl, szabadon engedte működni a bennünk meglévő színészi ösztönöket. Tőlem azt követelte, hogy mutassam fel a tüdőbeteg Anna állandó lázas állapotban felizzó, elfojtott érzelmeit, de ne sajnáltassam magam. Mindig megérezte, mikor kell egy váratlan, szélsőséges, vagy akár meghökkenítő gesztussal, mozdulattal kibillenteni a színészt és a nézőt is az előző lelkiállapotból. Ugyanakkor folyamatosan képes volt rá, hogy gátat vessen a túlzásoknak, mindenfajta szentimentalizmusnak.

Amikor Pogány Judit erről beszél, nemcsak sorolja a példákat, de szinte el is játsza a hajdani szerepeket. Bámulok, hogy harminc év után milyen meggyőzően és plasztikusan idézi fel a rendezői instrukcióit.

Akár hiszed, akár nem, minden kaposvári próbára, Zsámbéki minden mondatára emlékszem. Ez nem érdem, ez természetes, hiszen máig ebből élek. Élveztem, hogy a munkakapcsolatunk mindvégig felhőtlen volt, de nyomasztott, hogy amikor a pesti „kirándulás” után a Katonából visszamentünk Robival Kaposvárra, éreztem rajta és benne a feszültséget, a neheztlést. Őszintén szólva, tartottam tőle, hogy ez a korábbi munkakapcsolatnak is véget vet. Nagyvonalúságát bizonyította azzal, hogy ezután, vagy ezenközben mégis meghívott a *Manóba*, a terhes Szirtes Ági szerepébe. Ez akkora ajándék volt akkor, hogy el sem tudom mondani.

Pályám során egyébként – a *Patikától* a *Jógyerekek képeskönyvéig* – a legtöbbet nem vele, hanem Ascher Tamással dolgoztam. De az igazsághoz hozzátartozik, hogy az első szerepet tőle is Zsámbéki biztatására kaptam. Végzős hallgatóként a diplomamunkájához, a *Patikához* válogatott Kaposvárott szereplőket Ascher, és amikor Zsámbéki meghallotta, hogy nem babás és cicás szépkislányt keres Kati cseléd lány szerepére, engem ajánlott. Azzal, hogy ha még nem is látott színpadon, keressen meg,

éppen otthon vagyok szülési szabadságon. Mi akkor elég nyomorúságos körülmények között laktunk, és én éppen a kád szélén állva teregettem a fiam pelenkáit, amikor valaki bekopogott. Egy ócska, agyonmosott rózsaszín pizsamában voltam, rajtam néhány kiló szülés utáni súlyfelesleg, nem lehettem valami illúziókeltő látvány. Ascher bemutatkozott, én ahogy megfordultam, csak azt éreztem, hogy egy égő szemű, Krisztus-fejű tünemény áll az ajtóban. Időm sem volt mentegetőzni, de nem is nagyon kellett. Ascher visszament a színházba és közölte Zsámbékival, hogy enyém a szerep.

Azért imádtunk Ascherrel dolgozni, mert az ő maximalizmusa szárnyat adott a színészeknek. Emlékszem, például a *Mesél a Bécsi Erdő* bemutatása az akkori Kaposváron eleve merész vállalkozás volt, egy kicsit féltünk is tőle. Mit fog szólni hozzá a város, a közönség? Amikor azután a nő főszerepet, Marianne-t – akit általában a társulatok ügyeletes lírai naivái szoktak játszani – rám osztotta, ez meghatározta az egész előadás fájdalmasabb, már-már groteszk vonulatát. Velem a próbák során megértette, hogy Marianne nem hősnő, hanem szerencsétlen, kiszolgáltatott teremtés. Előbb ismerte fel, mint én, hogy engem valójában nem is izgatnak a hibátlan, hősi jellemeik. Az igazi, színészt próbáló feladat számomra mindig is a gyenge, sérült, kiszolgáltatott emberek megjelenítése volt. A darabokból – és talán belőlem is – következett, hogy az ilyen figurák a színpadi fénytörésben

általában furcsák, gyakran groteszkek lettek. Amikor Uttagangát, ezt a különös, tökéletlen bogarat játszottam Weöres Sándor darabjában, hetedik hónapban voltam. Abból az előadásból legmélyebben, megvallo, az maradt meg bennem, amikor nagy hassal odakuporodhattam Weöres Sándor térdéhez, és az ő kezéből vehettem át a legjobb epizódalakítás díját.

Ők ketten, Zsámbéki és Ascher jelölték ki az én színészi utamat. Ehhez képest csalódást okozott, amikor évekre elkarnyarodott az utunk. Váratlan, szerencsés fordulatnak éltem meg, amikor egyszer csak telefonáltak a Katonából, hogy Werner Schwab *Elnőknők*jében lenne számomra egy szerep. A szerzőt Gaál Erzsébet egy emlékezetes rendezéséből, a *Népiirtásból* ismertem, a tervezett partnerek neve is vonzott. Ez az előadás már tizennegyedik éve van műsoron, és máig egyike a legkedvesebb és leghálásabb szerepeimnek. De nem csak én élvezem, tudtommal Szirtes Ági is.

Ne kerüljessük tovább a témát. Mit váltaltál, és miben bíztál, amikor eljöttél Kaposvárról?

Addigra már megérett bennem a felismerés, hogy ez már nem az a Kaposvár, amiről a mi életünk szólt. A régi barátok, partnerek eljöttek, az előadások pedig nem jelentik sem a városnak, sem a társulatnak, de az egyes színészeknek sem ugyanazt, amit annak idején. Szomorúan tapasztaltam, hogy egyre kisebb feladatok találnak meg. Nem mondhattam azt, hogy bárki akarattal mellőzött volna, de előfordult,

hogy nekem való szerepet is más kapott meg. Tudomásul vettem, hogy a nagy drámák általában nem középkorú nőkről szólnak, miközben a legtöbb társulat tele van korombeli színésznőkkel, akiknek a foglalkoztatása általában gondot okoz az igazgatónak. Tehát, ha kínálkozik éppen egy megfelelő szerep, miért hívnának vendégnek éppen engem? Pontosan tudtam, hogy a szabadúzás – különösen az én koromban – nagy kockázat.

Neked remekül bejött.

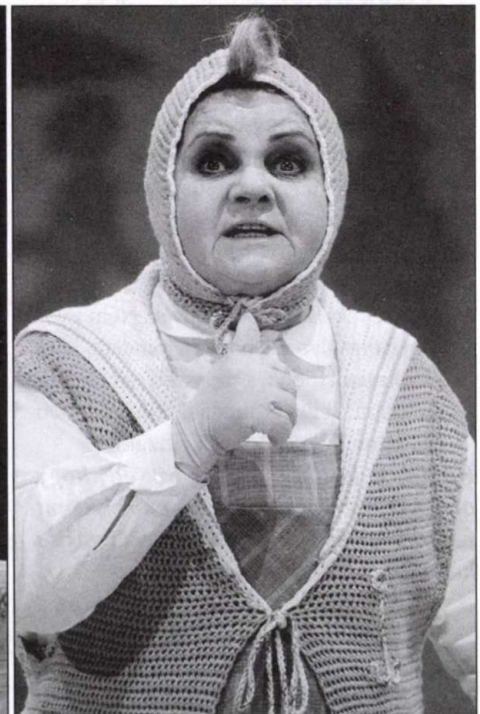
Szerencsém is volt. Az Örkény Színházban egymás után több kisebb szerepet is kaptam, és Mácsai Pali már a Ionesco egyfelvonásosok után megígérte, hogy ha lesz valami mozgás a társulatban és módja lesz rá, szerződtet.

És lett.

Közben bebizonyosodott, amit korábban is sejtettem, hogy én nem vagyok igazán szabadúszó alkat, én igazán társulatban kerülok a helyemre. Ahol igazán otthon érzem magam, és tudom, hogy számítnak rám, ott epizód szerepeket is szívesen vállalom.

Engem az lepett meg, hogy egy nálad, vagy inkább számodra szokatlan szituációban, versmondóként hogy beilleszkedtél, miközben ki is emelkedtél a játékosok közül. Az Örkény Színház Nyugat-estjére gondolkodok.

Már korábban, a József Attila-estben is elsősorban a közlés vágy fűtött. Ahogy az ember színészi skálája szélesedik, egyre tudatosabban keresi az eszközöket az aktuálisnak hitt gondolatok közlésére.

Pedig én jó anya voltam – Pincészház (balra), Jógyerekek képekönyve – Örkény Színház (jobbra) (fotók: Szkárossy Zsuzsa)

Az a Karinthy-szöveg, amit mondtam (a *Hazám*) ma legalább olyan időszerű, mint amikor Karinthy írta. A magyarkodás tegnap sem volt, és ma sem azonos a hazaszeretettel.

Sokakat meglepett – engem is –, amikor életem egy szakaszában politikai szerepet is vállaltál.

Sohasem voltam és nem is lettem politikus. De benne élek ebben a világban, és mindig is minden érdekelt. Amikor **Eörsi István** színházunk dramaturgia volt, rengeteget beszélgettünk, sokat tanultam is tőle. Nekem imponált, hogy valaki az én baráti körömben kockázatot vállal az igazságért és az emberi méltóságért. Amikor szükség volt rá, készséggel vállaltam, hogy részt veszek a városban a szórólapok terjesztésében. A *Marat/Sade* kirobbanó nancyi sikere után pedig fel is ajánlottam, hogy segítsek **Pistának** az akkor még betiltott börtönnapló kéziratának haza juttatásában. Ő senkivel sem akarta megosztani a kockázatot, de én úgy éreztem, hogy ha másért nem, barátságból, és a *Marat/Sade* verseiért meg kell tennem. A nagy kalandhoz hozzátartozik, hogy a mi kupénkban senkinek a bőröndjét nem nézték meg, csak az enyémet. Szerencsémre, legfelül egy akkor újdonságnak számító, játékboltban vásárolt talkie-walkie volt, és ez annyira lekötötte a vámosok figyelmét, hogy nem keresgéltek tovább. A játékot végül el is kobozták, de a kézirat sértetlenül hazáért. A képviselői megbízatást, bevallom, örömmel, afféle kiscserkész lelkesedéssel fogadtam, mert hittem benne, hogy ezzel is tudok használni, segíteni. Nem is csak egyes embereken, de például a mi, akkor hosszú hónapokig jóváhagyott költségvetés nélkül működő színházunkon is. Amikor később felmértem, hogy ez a feladat túl sokat vesz el belőlem, és megtörtént, hogy ki kellett maradnom egy előadásból, azt a következtetést vontam le, hogy választanom kell, és én – természetesen – a színházat választottam.

Hagytad, hogy továbbra is az eljátszott szerepeid formáljanak.

A szerepek és a körülmények. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy én mindent, amit a szakmáról tudok, a kaposvári színházban tanultam. Teljes erőbedobással, ihletetten próbálni, lelkesedni és kritizálni.

Kaposvár különlegessége az volt, hogy nemcsak Zsámbéki és Ascher műhelyként működött, de egy egész rendezői gárda hozta létre a Kaposvár-jelenséget.

A mi kis történelmünkben talán az a *Marat/Sade*-előadás maradt a legérdekesebb, ami Ács Jani nevéhez fűződik. Én a vele végzett munka során győződtem meg arról, hogy mit tehet velünk, színészekkel

egy rendező. Charlotte Corday szerepét kezdettől nagyon szerettem. De amikor Ács az egyik próbán azt kérte tőlem, hogy legyen valamivel sötétebb a figura, először nem nagyon tudtam mit kezdeni ezzel az instrukcióval. Mégis, a másnapi próbán több kollégám is azt kérdezte tőlem, hogy mi történt velem, mi történt Charlotte-tal. Pedig csak az történt, hogy Jani kérésére egy hanggal mélyebben szólaltam meg a színpadon.

Hogy túrted a munka közben a kritikát?

Sokat vitatkoztunk, de alapjában jól. Babarczy Laci instrukciói közül egy életen át nem felejttem el, hogy a *Liliom* egy próbáján – amikor pedig teljesen biztos voltam magamban és abban, hogy Julika igenis, 38 évesen is az én szerepem – egyszer csak felszólt a nézőtérről a színpadra, hogy „ne pogánykodj itt nekem, mert a fejedre ütök!”. Azóta is sokszor figyelmeztettem saját magam, hogy „Judit, ne pogánykodj!” Babarczynak az okosságát becsültem, és hogy mindig

is nagy súlyt helyezett rá, hogy a színész értse a szerepet és fegyelmzetten játsszon. Soha nem hagyta, hogy valamelyikünk túlpörgesse saját érzelmeit.

A pesti szabadúszó években bizonyosodott be igazán, hogy egyedül is be tudod tölteni a színpadot.

Ebben is közrejátszott a szerencse. Gárdos Péter ötlete volt, amikor rábízták a Pincészházat, hogy egy-egy estére odaadja a pincét az általa kiválasztott színésznek. Amikor felhívott, nekem már évek óta birtokomban volt Vajda István megindító nagy riportja, amiből aztán a hangjáték és a *Pedig én jó anya voltam* című monodrámája is született. Hittem benne, hogy ez a sors, ez az asszony megérdemel egy estét. Sok hálás vígjátéki szerep után ki is voltam éhezve a drámára.

Nekem, megvallom, voltak fenntartásaim a szöveggel, de a Te alakításod emberségben, mélységben túlnőtt az anyagon.

A héten már ötvenedszer játsszuk.

Nem beszéltünk még szerepköröd egy sajátos vonulatáról, a gyereksházáról.

Anger Zsolttal a *Finitóban* – Örkény Színház (fotók: Szkárossy Zsuzsa)

Ez is Kaposvár hozadéka. Zsámbéki már a kezdet kezdetén felismerte, hogy ha mi ebben az álmos városban jó, színház-szerető közönséget akarunk, akkor fel kell nevelni magunknak. Nekünk nem hakni, vagy kipipálandó feladat volt a gyerekelőadás, hanem a program fontos része. Az egyik első, később mérceként is emlegetett produkció a *Pinokkió* volt. Én életkorban, alkatomnál fogva is alkalmas voltam a szerepre, rettentően szerettem a figurát, de szülés után még nem sikerült visszamennem az eredeti súlyomra, és ennél fogva a mozgásom sem volt a régi. Lukács Andor kollégám állította össze azt a napi háromórás mozgásprogramot, aminek a segítségével – és komoly diétával – néhány hét alatt sikerült illúziókeltő fabábuvá fogynom. Az elkövetkező években *Pinokkiót* egyszerűen nem lehetett levenni a műsorról. Többször felújítottuk, még rendeztem is, a szereplők egy része cserélődött, de én még 46 évesen is megtartottam a magamét.

Ha tőlem valaki ma azt kérdezi, hogy mit jelent a színésznek és a társadalomnak a gyerekszínház, azt mesélem el, amikor Kaposváron a *Hamupipőke* előadása közben megkérdezték a közönséget, hogy ki legyen a királyfi felesége, egyszerre 800 gyerekből szakadt ki az üvöltés – mert akkor még annyian fértek be a nézőtérre –, hogy „a Hamupipőke!” Az igazságérzetnek ez a harsány, elemi megnyilvánulása a mi életünkben egyre ritkább. Viszont nagyon meg kell becsülni.

Az Örkényben most is műsoron tartott *A Sötétben Látó Tündérnek* is minden előadását élvezem. Annak a produkciónak a létrejötte is valóságos csoda. Hogy ma, amikor mindenütt az üzleti szempontok váltak elsődlegessé, és minden színház

küzd vagy a túlélésért, vagy az elért szint megtartásáért, létezik olyan hazai bank, amelynek a vezetője öt millió forintot ajánl fel egy színvonalas gyerekelőadás létrehozására. Az már a darabot író, rendezőként is jegyző Bagossy László érdeme, hogy negyedik éve játszunk.

Nem olyan régen olvastam, hogy szívesen tanítasz is.

Azt is Kaposvárott tanultam meg, hogy a tanítás élmény lehet. De sajnos, nekem a stúdiósokkal való foglalkozás mégsem volt maradéktalan öröm, mert soha nem jutott elég idő rá. Egy-egy óra elmaradása nem csak a növendékeknek szegte kedvét. Később, Gőr Nagy Mária tanodájában Robival ketten együtt vállaltuk – felváltva, ingázva – egy-egy osztály vezetését. De azért ez is csak alkalmi vállalkozás maradt. Amikor ráébredtem, hogy a nagy rohanásban nem tudok eléggé felkészülni az órákra, és nem tudok folyamatosan, a magam igény szintje szerint foglalkozni a növendékekkel, fájó szívvel lemondtam róla.

Tudom, hogy most is nagyon be vagy fogva, több helyen, több darabban játszol. De azért jó dolog, hogy most újra a helyeden vagy az Örkény Színházban.

Remélem, hogy jól jártunk egymással. Én a magam részéről hálás is lehetek a színház vezetőségének, mert amikor sok-sok év után, már úgy mond megbecsült színészként feljöttem Pestre és körülnéztem, kicsit furcsállkodva vettem tudomásul, hogy még a nálam tíz évvel fiatalabbak is leköröztek, többségében Kossuth-díjasok...

Csak nem akarsz most végszóra panaszkodni? Én, amikor erre a beszélgetésre készülve utánanéztam az életrajzod adatainak, azt jegyeztem fel, hogy a Jászai Mari-díjtól a Kritikus-díjig, az érdemes

művész rangtól a fesztiválok legjobb alakításait honoráló babérig, minden létező elismerést megkaptál!

Kivéve az egyetlen, a szakma és a közvélemény szemében is rangot adó Kossuth-díjat, amire Mácsai terjesztett fel 2008-ban. Elismerem, hogy nem a látványos mennybemenetel, a kitüntetés a legfontosabb dolog a világon, de nagyon jól tesz a színész önbecsülésének is.

Akkor ehhez most megköszönök gratulálok. De befejezésül mégis azt szeretném tudni, hogy milyennek ígérkezik a következő, a 2009/2010-es évad?

A legújabb bemutatónk az új *Macskajáték*, amit már Gyulán is kipróbáltunk. Orbánnak lenni nem semmi! Mácsai már kétszer állította korábban színpadra Örkény remekét, ezért nagyon is megérttem, sőt becsülöm, hogy harmadszorra mindenáron valami újat keresett.

Éspedig?

Szerintem a legizgalmasabb, hogy az új változatban visszatértünk az eredeti kisregényhez, és ettől új mozzanatok, sőt monológok kerültek Orbánné szövegébe is. Az a tény, hogy alig van díszlet, hogy a rendező szinte minden segédeszközt elvett tőlünk, engem is arra kényszerít, hogy főként a hangomra támaszkodjak. Szerencsére, itt az anyag olyan erős, hogy csak élni kell a lehetőséggel. Ezenkívül sokat még nem tudok mondani. Egyelőre tisztában vagyok azzal, és meg is értem, hogy ha a jelenlegi gazdasági körülmények között az Örkény Színház talpon akar maradni, nyilván be kell iktatnia a műsorszort egy-két könnyebb műfajú előadást. De mivel közös célunk ragaszkodni az eddig elért minőséghez, igyekeznünk kell szakmai szempontból azokat is a lehető legjobb szinten megoldani. Ez persze így kicsit általánosnak hangzik, de bízom benne, hogy az előadásaink igazolják. Nem akarok megbotráncoztatni, de bevallom, hogy én nem hiszek a színház mindenáron való megújításában, az eredetiség erőltetésében, a darab ellen való rendezésben. Igyekszem nyitott lenni, de az igyekezet úgy látszik, kevés ahhoz, hogy elhiggyem, a *Vízkeresztnek* egy mosodában kell játszódnia. Előfordul, hogy az ember – a magamfajta sokat tapasztalt színész – a rendezőkkel vagy a kollégákkal is vitába keveredik, de szerintem ez csak használ a színházunknak. A viták végére Mácsai Palival többnyire megegyezünk. Hiszen alapján egyet akarunk, és én is örülök, ha sikerül valami újat adni.

Járó Zsuzsával az *Első éjszaka avagy utolsó* című előadásban – Örkény Színház

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE:
FÖLDES ANNA